

DOĞU VE BATI NEDİR, NASIL OKUNMALIDIR?

Emir Kaya

Doğu ve Batı hakkında sayısız çalışma olduğu halde bylesı çalışmaların nasıl bir zihniyet içinde yürütülmesi gerektiğini irdeleyen eserler pek azdır. Oryantalizmin ve oksidentalizmin nedenlerini, hatta dünyanın doğu-batı eksenine oturtulmasının kökenlerini aydınlatmaya yönelik daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Bu ihtiyaı gzeteyen yazımız iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Doğu-Batı kategorilerini incelemenin -objektife yaklaşan- ilkeleri önerilmektedir. İlkeleri esas alan ikinci kısımda ise Doğu-Batı farklılığının -sbjektife yaklaşan- örnekleri vermekteyim.

İlkeler

Arka Plan

Doğu ve Batı iki coğrafi realite olduğu lde entelektüel realitedir: Yani kısımen. Haliyle hakikati kusursuz ifade etmezler. İşlevsel düşünce malzemeleri olmak yönüyle çok değerli bir mukayese eksenı teşekkül ederler. Aşırı ciddiye alındıklarında ise realiteden kopuş yaşatırlar ve hayalde üretilen algıların sürükleyiciliği altında bozuk/bozucu bir sürtüşme alanı açarlar. Haddizatında beşeri düşünce çoğu zaman benzer bir kusur ile maluldür: Düşünerek var eder, var ederek canlı tutar ve bir süre sonra düşüncelerimizin doğrulandığını algılayarak -olumsuz bir içerikle dahi olsa teyit edilmişlik hissiyle- rahatlarız. Doğu-Batı klişeleri ne lde bu kusurdan etkilenmektedir? Doğu-Batı tartışmalarının hassas noktası bu olsa gerektir.

“Dünya’nın merkezi neresidir?” sorusuna “Ayağımı bastığım yer!” cevabını veren Nasreddin Hoca’nın görüşü

bilimsel olarak ispatlanmışken Doğu-Batı hattını çizecek bir merkez bulmak kolay olmayacaktır. Bu hattı Greenwich'ten çizerek Almanya doğudur. Mekke'den çizerek Mısır batıdır. 2016 yılında Japonya'da ödül alan, yüzölçümlerini de konvansiyonel haritalara göre gerçeğe daha yakın gösteren *AuthaGraph* dünya haritasında Japonya merkezdedir; Çin batı, Amerika Birleşik Devletleri doğudur.

Öyleyse Doğu-Batı bir izafiyet şemsiyesini ifade etmektedir: Durduğumuz yerden bakınca Güneş'in yükseldiği tarafa Doğu, alçaldığı tarafa Batı diyoruz. Tüm insanlar da böyle demektedir ve herkesin buna hakkı vardır. Lakin sınırlı zeminde oluşan bir algıyı aşırı genişletmeye, fazlasıyla geçerli saymaya kimsenin hakkı yoktur. Böyle bir girişim; fikirden coğrafyaya, siyasete, ticarete ve diğer alanlara doğru yayılan tecavüzlerin nüvesini oluşturabilir.

En temelde Doğu-Batı eksenini zihnimizde oluşturan şeyin Güneş'in hareketi olduğu belirttik. Fakat bilim, bunun dahi bizim otosantrik (kendini merkeze alıcı) eğilimimizin bir eseri olduğunu zira aslında Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğünü tespit etmiştir. Denilebilir ki Dünya dönerken sırasıyla her bölge Güneş'e batarak aydınlanmakta ve sonrasında karanlığa doğmaktadır. Nitekim uzayda aslolan karanlıktır. Doğusuyla batısıyla evimiz karanlıktır. Güneş ve atmosfer sayesinde bulduğumuz ışık bir istisna halidir. Geçici bir aydınlığın ilham ettiği Doğu-Batı, sonsuzluk içinde insanın kısmetine düşen mütevazı ve bir o kadar sabitesiz bir tecrübeden ibarettir.

Doğu-Batı kategorilerinin deveranını, hadiseye "ben" ve "ben olmayan" şeklindeki iki bakışın zorunlu olduğunu ihsas ettiren bir Kuran ayeti vardır: "İki doğunun ve iki batının Rabbidir" (Rahman, 17). Tefsirlerde bu ayete çeşitli anlamlar verilmiştir ve her anlamda farklı bir hikmet bulunabilir. Bir anlamı da şöyle olsa gerektir: Doğu aynı zamanda batıdır ve batı aynı zamanda doğudur. Haliyle doğu ve batı birer değil, ikişerdir. Buradaki ikilik de esasen 1+1=2 tane olmaktan ziyade tüm ihtimalleri kuşatan iki ucu ifade eder.

Tefsirlerde verilen bir açıklama ise doğu ve batının başka bir boyutuna dikkat çeker. Malumdur ki Güneş

mevsimler değiştikçe kuzeye ve gúneye meylederek doğar ve batar. Gúneř'in tam doğudan doğması ve tam batıdan batması yılda sadece iki gún gerçekteşir. Haliyle iki doğu ve iki batı, kuzey ve gúney uğlar arasındaki seyre işaret etmektedir.

Yine iki doğu ve iki batının Gúneř ve Ay'ın doğuşları ile batışlarına işaret ettiği belirtilmiştir. Bu da Gúneř ve Ay'a yúklenen maddiyat-maneviyat anlamları doğrultusunda başka bir tefekkür penceresi ağmaktadır. Gúneř bizatihi ikiliktir (nar ve nur) ki ondan sudur edeni yansıtın ve onun özünü ortaya koyan Ay (nur) vahdeti temsil eder. Gerçekten de Gúneř aydınlık-karanlık çizgisi oluşturarak Dünya'yı sürekli ikiye bölerken (daha doğrusu Dünya Gúneř'e çarpılarak sürekli ikiye bölünürken) Ay Dünya'nın bütününe tabi olup, her yerinde aynı evrededir. Deđiřen insanın mekanı ve rüyet imkandır.

Toparlamak gerekirse; Doğu ve Batı, insanın astronomik hadiselerden devralıp genişlettiği iki kavramdır. Ayırımın katalizörü tabiat hadiselerinden çok insan beynidir. İnsanların doğuya ve batıya ilişkin muhayyileleri farklıdır. Bu nedenle kavramlara yúklenen anlam, -antroposantrik (insan merkezci) olmanın ötesine geçerek- insanlar arasındaki fiziki tecrübe farklılaşmasına paralel olarak sosyal ve siyasi alanlarda da egosantrik (benmerkezci) olmaktadır. Ve benlik sadece bireyde değil, kitlede de zuhur edebilmektedir. Ortak payda kabulleri üzerinden geliştirilen kitlesel algılar -bireysel algılardaki gibi- grup yanılığına yol ağabilmektedir. İşte bu noktada hatırlanması gereken prensip, bir kúltür çevresinde ihtiyaç duyulan ortak dil ve ifade malzemelerinin başka kúltür çevrelerinde geçerli olmadığıdır. Bir çevrede makul olan algı, başka çevreye nazaran yanılığı olabilir.

Doğu ile Batı'nın sosyal, kúltürel, ekonomik, siyasi.. kısaca beşeri izdüşümlerini ele alırken kavramların fiziki kaynağında da mevcut olan kesintisiz dinamizmi ve iza-fiyeti fark etmek, mutlak katı hükümlerden kaçınmak gerektiği anlaşılmaktadır. Aksi halde fiziki realiteye aykırı bir kurgu, aşırı ciddiye alınmak sebebiyle zihnin melekelere

bozacaktır. Bozuk bir zihin içine konulan kelime, kavram ve sair malzemelerin nice sapsmalara yol açacağı izahtan varestedir. Doğu-Batı hususunda öncelikle irdelenmesi gereken de budur: Doğu-Batı'ya dair insan zihnindeki tahayyüllerin sıhhati.

Öteki ve Ben

İnsan türünün en derin ihtiyaçlarından biri kendini tanımaktır. Dini ve felsefi gelenekler bu ihtiyacı gidermek için sayısız yollar geliştirmiştir. İnsanlığın büyük bir kısmı ise işin kolayını bulmuştur: Ötekini tanımlamak. Zihnin buradaki işleyişi basittir: "Eğer ne/kim olmadığımı odaklanırsam ne/kim olduğum konusunda referans edinmiş olurum. Ötekine bakarak kimliğimi diri tutar, rahatlarım". Yönünü iç alemindense dış aleme çeviren insanın kendini tanımlama ihtiyacını toplumsal boyutta tatmin etmeye kalkması kaçınılmazdır. Lakin bu eğilimin kökenindeki 'öteki yaratma güdüsü' sadece barışın tesisi açısından değil, insanın kendini keşfedip gerçekleştirme sürecini işletebilmesi açısından da zararlıdır.

Kadim Çin'de imparatorluğun sınırları medeniyetin sınırları sayılır, ötesine barbar gözüyle bakılırdı. İlginçtir; 'barbar' kelimesi Kadim Yunan'da Yunanca konuşmayan, 'bar bar' yani anlaşılmayan dillerde konuşan, polis/medine/şehir erbabı olmayan tüm topluluklar için kullanılırdı ve dünya dillerine de Yunancadan geçmiştir. Kelimenin orijinal anlamı kısaca 'Yunan olmayan' şeklindedir. Yahudilerin terminolojisinde de keskin bir ayırım vardır. Yahudi olmayan herkes 'goy'dur (çoğulu *goyim*; İngilizce *gentile*). *Goy* ulus demektir fakat Tevrat döneminde Yahudiler monoteist, diğer uluslarsa pagan oldukları için kelime Türkçedeki 'gavur' kelimesi gibi aşağılayıcı bir anlam kazanmıştır. Her halükarda bir Yahudi ile *goy* eşit görülmez.

İnsanların ayrıştırılarak değerlendirilmesi asla Çin, Yunan ve Yahudi kültürlerine özgü değildir. Denilebilir ki insanlığı ayrıştırma eğilimi, insanlığın ortak mizacı olmaya adaydır ve dünyanın farklı noktalarında az sayıda kişinin sakınabildiği bir kendini tanıma/tanımlama (ihtiyacını geçiştirme) tuzağıdır. Zira insanın kendisini içeriden ve derin-

lemesine keşfetme baskısından sıyrılması cezbedici olmaktadır. Azınlıktaki tutumun örneği olarak, “Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan / Şer’in evliyasıysa hakikatte asidir” dizelerinin sahibi Yunus Emre’yi örnek gösterebiliriz.

Peki “Bütün insanlar her şeyiyle aynıdır” demek doğru olur mu? Hayır. “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık” (Hucurat, 13) ayeti, insanların öbeklere ayrılmasının ilahi muradın da bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Lakin burada tavsiye edilen, ayrılmanın olumlu bir gözle okunmasıdır ki Doğu-Batı düalizmi başta olmak üzere çeşitli gruplaşma yorumlarında bu iyimser perspektif nadirattandır. “Doğu-Batı; zihinlerde gerilim çağrışımı mı, tamamlanma çağrışımı mı yapmaktadır?” diye sorarsak cevap, “Çoğunlukla gerilim” şeklinde olacaktır. Halbuki ayrılıkların; ötekini dışlayarak kendini duvarlar içinde tanımlama yönünde değil, ötekiyle temas suretiyle kendini tamamlama yönünde etki yapması makbuldür.

Bu noktada Doğu-Batı diyalektiğinin iki yönünü tekrar vurgulamamız gerekiyor: 1) Gerçekten de şöyle veya böyle birtakım farklılıkları ifade eden yönü. 2) Doğu’daki ya da Batı’daki insanların kimlik konusundaki psikolojik ihtiyacını tatmin etmek için kullandığı bir malzeme olmak yönü. İkinci yönde istimal edilen Doğu-Batı diyalektiği esasen bir istismardır fakat bu istismarın kökeni insan psikolojisinin merkezine uzandığı için ve benimseme tutum benlikle adeta bitişik olduğu için bu durum fark edilmeyecektir. Doğu-Batı gerilimini arttıran ve çözümsüz kılan da bu tutumdur. Bu tutum sahipleri, kendileriyle benzer bir psikolojik ihtiyaç içinde olan kitlelere hitap edebilme olanağına sahip oldukları için savaşların muharriki olurlar.

Bir kültür çerçevesi içinde yetişip öte tarafın kültürüne dair olumsuz fikr-i sabitler taşımayan insan profili gerçeğin tespiti adına çok iyi olurdu. Lakin kültür insanı genişlettiği gibi daraltan da bir mecradır ve çok farklı kültürleri tecrübe etmedikçe fikr-i sabitlerden kurtulmak zordur. Onun için Doğu-Batı anlaşmasını sağlamaya en uygun

adayı şöyle tarif edebiliriz: Ya Doğu-Batı ayrımlarına takılmayacak kadar çocuksu/yalın perspektifi muhafaza etmiştir veya Doğu-Batı ayrımlarının bulanıklaşarak 'insan'ın zuhur edişine şahitlik edecek kadar iki tarafa da vakıftır. İzafeyi eseri farklılıkların ardındaki ortak insanlık olgusunu görmedikçe Doğu-Batı diyalektiği sadece sosyal ve siyasi gerilim eksenini olmakla kalmaz, entelektüel açıdan doğru anlamlandırılmak imkanını da kaybeder ve yanıltıcı olmayı sürdürür.

Bu tarafsız ve kavgasız perspektifi yerleştirdikten sonra bilgi ve hikmet uğruna Doğu-Batı diyalektiğini çözümlenici çalışmalar yapmak gerekli ve yararlı olur.

Aynılık ve Farklılık

Birbirinden farklı olduğu kabul edilen şeyler birbirine sanıldığından daha yakın olabilir. Örneğin çocukken elma ile armudu karıştırmamak gerektiği, toplayamayacağımız söylenirdi. Fakat elma da armut da meyvedir. Dikkat edilirse elma ile kar topu denmemektedir. Farklılık aynılık üzerine bina edilmiştir. Galatasaray ve Fenerbahçe hem farklı hem de aynı oldukları ölçüde rakiptir. Kadın ve erkek alakasızlık derecesinde birbirlerine uzak olsalardı aralarında yakınlaşma da sürtüşme de oluşmazdı.

Doğu ile Batı'nın ortak insanîyet zemininden kopmak şartıyla farklılıklarını irdelemek gerektiğini belirttik. Buna göre nihai bir üstünlük-alçaklık hükmü mümkün değildir. Kültür ve beğeni farklılaşmasından bahsedebiliriz. Genellemeneye yapmaya mahkumuz fakat genelleme yaparken geçişken çerperler kurmamız gerektiğini bilmeliyiz.

Mesela şöyle bir genelleme: "Doğu esmer, Batı sarışındır". Aslında "Doğu'da esmer, Batı'da sarışın oranı diğerine kıyasla daha yüksektir" demek daha doğru olur fakat ilk kurduğumuz cümleden murat zaten galip tarafa vurgu yapmaktı. Aksini dışlayıcı bir hüküm vermek değildi. Daha yakından baktığımızda aslında iki tarafın da saç ve ten rengine sahip olma ortaklığı üzerinden fikir yürüttüğümüzü fark etmekteyiz. Yani mutlak bir farklılaşma yoktur.

Bir başka noktaya daha dikkat çekelim: "Doğu esmer, Batı sarışındır" derken tayin eden Doğu-Batı, tayin edilen

esmerlik-sarışınlıkmış gibi anlaşılmaktadır. Doğu-Batı kategorilerini kullana kullana böyle ifadelere alışmışızdır. Gerçekte yaptığımız ise esmerlerin çok olduğu adsız bir tarafa Doğu, sarışınların çok olduğu adsız diğer bir tarafa ise Batı adını vermektir. Yani Doğu-Batı tayin eden değil, edilendir. Fakat tayin ediliş o kadar sık ve yaygın olarak bu kavramlarla yapılmaktadır ki Doğu-Batı belirleyiciymiş gibi düşünülür. Bu gerçek ışığında en başta Doğu-Batı kavramlarının birer malzeme olduğunu, işlevsel yönlerinin mantıki geçerliliklerinin önüne geçtiğini belirtmiştik. Bu durumu tolere etmedikçe mukayese ve muhasebe sahası açamayız.

Bir üçüncü noktayı ise şu örnekle tartışalım: Dünyada ortalama insan boyunun en yüksek olduğu ilk on ülkenin tamamı Avrupa'dadır. En düşük olduğu on ülkenin çoğu ise Asya'dadır. Kadın-erkek birlikte hesaba katıldığında dünyada ortalama insan boyunun 165-170 santimetre aralığında olduğu tahmin edilmektedir. Peki bu aralık ideal boyu verir mi? Uzunluk ya da kısalık bizatihi değer midir? Hayır. Fiziki bir özelliğe değer atfetmek ve onu ahlaki açıdan değerlendirmek aklen ancak spekülasyon olabilir. "Biçimsel olarak farklıdırlar fakat değer olarak aynıdırlar" demek zorundayız.

İşte bu değer yargısı belirtmeme tutumu, Doğu ile Batı arasındaki sosyo-kültürel mukayeselerin de temeli olmalıdır ki ahlaki bagajlarımız bizi öteki gördüğümüzü kendi iç mantığı açısından anlamaktan alıkoymasın. Eğer en baştan ölçüt ile yaklaşırsak kültürümüzün bize giydirdiği zihniyetle bakmış ve değerlendireceğimiz olgunun orijinal anlamını tahrif etmiş oluruz. Olgudan çok bize ait olan bir algı ile yapacağımız değerlendirmeler isabetli olamaz.

Öyleyse şu üç prensibi netleştirmiş olduk:

1. Farklılıkların mutlak olmadığı, aynılık zemininde yükselen mukayeselerde galibiyet yönünü ifade ettiği (Genelleme prensibi)

2. Doğu ve Batı, farklılıkları tayin eden coğrafi bölgeler veya mantıki kesinlikler olmayıp, genellemeleri çerçeveye oturtma çabasında kullandığımız malzemelerdir (İşlevsellik prensibi)

3. Olguları ölçütsüz ve önyargısız görmeye bağlı olarak farklılıkların ilk aşamada ahlaki yargı konusu edilmemesi gerektiği (Nötrlük prensibi)

Temeli bu şekilde kurduktan sonra şüphesiz her farklılığın ontolojik anlamını ve ahlaki uzanımını -kendi kültür örgüsünü es geçmeden- değerlendirmek gerekli olacaktır.

Örnekler

Dil

Türkçe: Gittim Arapça: Zehebte Farsça: Reftem

Her üç Doğu dilinde de öznenin açıkça telaffuz edilmesi zorunlu değildir. Ben / Ene / Men demeksizin cümle kurulabilmektedir.

İngilizce: I went Almanca: Ich ging Fransızca: Je suis allé

Bu üç Batı dilinde ise özneyi başta açıkça belirtmek gerekmektedir.

Bireysel kognitif köklerden toplum yüzeyine yayılan dil, insanın sosyal tezahürlerinin de taşıyıcısıdır. Doğu'da şahıslar daima vardır fakat her zaman zahir değildir. Sıklıkla gizlidir. Gizlilik, Doğulu bireyin tevazu ile sinsilik kutupları arasındaki salınımını bünyesinde saklar. Batı'da ise şahıslar toplumsal alana benlik ve kimlikleriyle daha açık dahil olabilmektedir. İletişimde tevazu cümleleri kadar sinsilik nedenleri de nadirdir.

Bu mukayesede bir taraf diğerinden üstün değildir. Doğu, öznenin gizliliğine fırsat vererek tevazu ve sinsilik ihtimallerini eşzamanlı olarak arttırmaktadır. Tevazu insancıl davranışı beslerken sinsilik zedeleyecektir. Doğulu insanın/toplumun hangi yöne meyledeceği formüle edilemez. Genel bir ahlaki bir yargı yanlış olur.

Lakin belli bir zamanda ve zeminde Doğulu insanın güzelliklerinin/çirkinliklerinin gizli, Batılı insanınsa açık olması ahlaki bir tartışma konusu edilebilir. Açıkça işlenen iyilik yaygınlaşırken samimiyete hanel gelebilir. Gizli yapılan iyilik ise insanın sırrı olarak daha korunaklı olabilir. Gizlice işlenen kötülük topluma yayılmayıp bireyde derinleşebilir. Açıkça işlenen kötülük ise topluma yayılıp bireyde yüzeysel kalabilir. Böyle çeşitli senaryolarda gördüğümüz; temelde ahlaki açıdan değerlilik/değersizlik ifade

etmeyen bir farklılığın izlediği yola göre değerli/değersiz meyveler vermesidir.

Öyleyse insanın iyilik/kötülük potansiyeli açısından Doğu ile Batı arasında fark yoktur. Farklılık -dildeki gibidüşüncenin izlediği yol açısındandır ve yolun meyvesinin iyi mi kötü mü olduğuna dair peşin hüküm verilemez.

Bilgi

Doğu ile Batı'nın varlığı duyumsama açısından birbirine nispeti küp ile karenin, küre ile çemberin birbirine nispeti gibidir. Batı'da bilgiyi elde etmenin başlıca iki yöntemi vardır: Somut deneysel ampirik yöntem ile soyut düşünsel rasyonel yöntem. Bu iki yöntem Batı felsefesi bünyesinde tezatlıymış gibi görünse de insanın bilgiyi kuşatmasını esas aldığı için birbirini desteklemektedir. Doğu'da ise bilgiyi elde etmenin üçüncü boyutu olarak ilham, keşif, vahiy gibi ezoterik kaynaklarla kurulan bağ öne çıkar. Burada insan bilgiyi kuşatmamakta, bilgi insana nüzul etmektedir. Kabaca sınıflandırmak gerekirse Batı'da bilgi akılcı, Doğu'da ise öncelikle akıl dışıdır.

Akıl dışı bilgi teorik olarak ikiye ayrılabilir: Birincisi, aklın üstünde yani akla üstün olan bilgiler. Akıl ne kadar kullanılırsa kullanılsın bu hakikatlere vakıf olmaya yetmez. Fakat bu hakikatlerin akılda izdüşümleri olabilir. Diğeri ise aklın altında kalan yani akli yeterince kullanılmamaktan kaynaklanan bilgiler. İnkişaf etmemiş aklın güdülerin peşine takılması yani insanın cahil kalması bu tür bilgiler yüzündendir. İnsan aklını tam manasıyla kullanmaz fakat kullandığı zanneder.

Doğu burada yine bir salınım halindedir. Aklın yetmeyeceği, en fazla sezebileceği, Batılı gözle bakınca irrasyonel çok sayıda kavramı kullanır: Kader, ilah, karma, nirvana, ahiret, gönül... Bunlar ne deneysel ne de düşünsel olarak ispatlanabilir. Fakat Doğulu insanın zihniyetine egemendir. Zira bunların yanlışlığı da ispatlanamaz. Bu gibi bilgilerin olumlu-olumsuz hangi yönde etkiler yaptığı sorusu önem kazanır.

Batılı düşüncenin kamusal politika alanına yansımalarında böyle gizemli kavramların yeri yoktur. Eğitim, hu-

kuk, toplum, devlet, bilim, spor gibi sayısız alanda Batı, akli başat ölçüt almanın tutarlılığı içindedir. Bununla birlikte Batı, fikir tutarlılığını yansıtan bir sosyal düzen kurma yolunda ilerlerken insanın mutluluğunun akıldan çok duygu ile alakalı olması karşısında çaresiz kalmaktadır.

Doğu-Batı arasındaki bu farklılığın da ahlaki teza-hürleri vardır. Başkasının malını çalmamak için sebep ne olmalıdır? Doğu "Mal çalarsan bir şekilde sana da zarar ulaşır" karmasıyla ya da "Ahirette cezalandırılırsın" tehdidiyle hırsızlığı engelleyebilir. Batılı akıl açısından baktığımızda ise "Eğer sosyal kurumlar ceza vermeyecekse çalabilirsin" düşüncesi gayet makuldür. "Kendine saygını yitirmemek için çalmamalısın" da denilebilir. Fakat ona da aklen şöyle cevap verilebilir: "Kendime saygı ile hırsızlık arasında ilişki yoktur. Hatta hırsızlık kabiliyeti kendime saygımı arttırır". Vicdan gibi manevi kavramlara girmeden salt akılla düşününce bu tepkilere hak vermek gerekir.

Bununla birlikte Batı yekten 'vicdansız' ve 'ilkesiz' olarak nitelendirilemez. Batı, -Doğu'daki gibi yukarıdan aşağıya inen kabuller halinde değil- aşağıdan yukarıya işlenen çıkarımlar halinde sosyal hayatın ilkelerini geliştirmiştir ve bu ilkeler -vicdan inancı zayıf bile olsa- Doğulu anlamda vicdanın yapacağı etkileri yapıp, hakkaniyet üretebilmektedir. Tam tersine, Doğu'daki vicdan fikrinin nüzul ve kabul çizgisinde ele alınıp yeterince olgunlaşmaması kavramın içeriğini boşaltabilmektedir. Doğu, açtığı üçüncü boyutun içeriğini doldurmakta zorlandığında Batı'ya nispetle daha derin tefessühlere sahne olabilmektedir.

Özetle, bilgiyle kurulan ilişki Doğu'da ve Batı'da birbirinden farklıdır. Bu farklılık bir tarafın diğerine koşulsuz üstün olduğu çıkarımına izin vermemektedir. Doğu'da bilgi boyutları daha fazla ve karmaşıktır. Karmaşa hem daha büyük bir fırsat hem de daha büyük bir sınavdır. Batı'nın iç tutarlılık sağlaması ise bilgi boyutlarının azlığı nedeniyle daha kolaydır fakat bu iç tutarlılık insanın bütüncül anlam kazanarak tatmin olmasına yetmemektedir.

Gündelik Hayat

Batı'da sokaklarda çöp azdır ve insanlar evlerine ayak kabıyla girer. Ev ile dışarı arasında temizlik farkı azdır.

Doğu'da ise evlere ayakkabısız girilir; dışarı ile evin temizliği arasında büyük fark vardır.

Batı'da birey olduktan sonra toplulukta yer almak makbuldür. Doğu'da topluluk içinde tanımlanmak önce gelir, salt birey olmak makbul değildir.

Batı'da hiyerarşi zayıftır. Her yaştan insana ismiyle hitap edebilirsiniz. Statüsü yüksek diye özel bir çekinme beklenmez. Doğu'da hiyerarşi güçlüdür. Statüyü hissetmeden/hissettirmeden iletişimi sürdürmek zordur.

Batı'da sosyal baskı pek yoktur; şahsi dertleri topluma aktarmak hoş karşılanmaz. Çok sayıda insan yalnız olduğunu düşünür. Doğu'da çevre alarmdadır; insanlar yalnız ve rahat kalamadıklarını düşünürler. Batı'da insanlar birbirlerine olumlu-olumsuz anlamda ilgisiz olduğu kadar Doğu'da insanlar birbirlerine olumlu-olumsuz anlamda ilgilidirler.

Bu gibi pek çok nüans Doğu'nun ve Batı'nın güzellikleri de çirkinlikleri de paylaştığını ortaya koymaktadır.

Netice

Salt akılla hareket edersek şüpheli olmamız ve Doğu ile Batı'dan birinin diğerinden koşulsuz olarak üstün olduğu kabulünü reddetmemiz gerekir. Zira üstünlüğün ölçütü ancak bir tarafı üstün kabul etmekle geliştirilebilir ki bu dairevi, çürük bir mantıktır.

Manevi perspektiften baktığımızda da dünyanın bir tarafındaki insanlık kümesinin diğer tarafındakilerden üstün olduğuna hükmedemeyiz. Coğrafya ile kimliği ve insani değeri özdeşleştirerek üstünlük iddiasında bulunmak din ile değil, psikolojik tatmin gereksinimi ile izah edilebilir.

"Doğu da Batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır" (Bakara, 115) ayeti insanın her yönden hakkın ve hakikatin tecellilerini bulması gerektiğini telkin etmektedir. Nur Suresi'nin 35. ayetinde ise Allah'ın göklerin ve yerin nuru olması anlatılırken nur, "Doğulu da Batılı da olmayan" zeytin ağacıyla ve yağıyla ilişkilendirilir. Demek ki dini açıdan da yaklaşırsak Allah'ın hiçbir tarafa ait olmayan nurunun (hakikatin) her taraftan tecelli ettiğini görmemiz ve kısıtlayıcı olmamız gerekir.

Doğu-Batı başta olmak üzere çeşitli kimlik bileşenlerine dair sık yaptığımız bir hata, güzelliklerin/çirkinliklerin bazı kimliklerin tekelinde olduğunu varsaymamızdır. Bu varsayım sayesinde psikolojik bir rahatlama duyarız. Hakikati önyargısız, sabırla ve gayretle keşfedip güzelleştirme sorumluluğundan kurtulma şansını elde ederiz. Halbuki hikmetsiz gelen şans daha büyük sorunlara gebe dir. Her cihette iyilik ve hikmet potansiyeli görmek, her yerden güzellik devşirmek, her tarafa eleştirel bakabilmek ve tüm bunları psikolojik muhtaçlık ile değil adalet mizacıyla yapabilmek; kimlik kalıplarında heba olmamamızı ve tüm insanlığa faydalı işler yapabilmemizi temin edecektir.